

LA PORNOGRAFIA COM A METALLENQUATGE

Lluís Bassets

Aquest text no és producte de cap recerca empírica. Ben al contrari, està plantejat com a punt d'arrancada. El que s'hi ofereix són algunes hipòtesis, que caldria provar en un treball prou llarg i penós per poder realitzar de moment, i que s'exposen, amb tot el risc que això comporta, amb la voluntat que pugui servir d'eina de debat i de petitíssima constatació que és possible orientar una reflexió sobre un tema d'una complexitat provada, amb conceptes i amb instrumental confegits per la lingüística i la semiòtica.

I

Tot el món animal té comportaments sexuals. El món humà es caracteritza precisament per la codificació d'aquesta base de comportaments sexuals en forma de comportaments culturals, comportaments que poden ésser estudiats en tant que complexes relacions comunicatives i, per tant, semiòtiques.

En aquest sentit, l'erotisme seria el conjunt de *formes d'expressió* culturals que tenen com a *contingut* els comportaments sexuals condicionats per la base de necessitats/possibilitats fisiològiques del cos humà. Aquesta relació entre base sexual i erotisme seria doncs una relació semiòtica, esquematitzable en la clàssica formulació de Hjelmslev:

	matèria	
	forma	} llenguatges eròtics
	forma	
	matèria	} codis fisiològics del comportament sexual

II

Els llenguatges eròtics serien la *forma* concreta i diferent per a cada societat/comunitat/individu d'encarar aquesta base de necessitats/possibilitats fisiològiques sexuals del cos humà. Aquestes formes d'expressió comprenen des del llenguatge d'intercanvi sexual *stricto sensu* fins a tots els llenguatges que l'acompanyen: codis vestimentaris, gestuals, proxèmics, musicals, olfactius, fònics no parlats, llengua, decoració, etc.

Aquesta manera d'entendre la relació entre sexualitat i erotisme —com a *functius* d'una relació semiòtica— encaixa perfectament amb la consideració de molts llenguatges en principi no eròtics

com a autèntiques formes d'expressió de determinades pulsions sexuals: així, fenòmens religiosos, polítics, literaris, etc. caldria entendre'ls en determinades circumstàncies com a perfectes llenguatges eròtics.

III

Un dels codis que forma part de l'erotisme occidental és el que pren la forma escrita, i que té com a missió la provocació de l'excitació per l'evocació d'escenes i possibilitats gràcies a la *narració*.

Un altre és el de la representació icònica, representació que es pot concebre en dos nivells diferents. Per una part, la representació de les parts eròtiques del cos o del cos com a objecte eròtic i que, segons el meu parer, no té una funció d'excitació, d'afrodisíac, sinó més aviat de culte. Per l'altra, la representació *narrativa*, és a dir, d'escenes, que s'encavalca sobre l'escriptura, en el sentit que respon al mateix tipus de mecanismes d'excitació per evocació.

Les representacions que per convenció podem qualificar d'*eròtiques*, anteriors a la civilització de la impremta —i per tant de la reproducció de textos i de gravats—, posseeixen una diferència estructural respecte a l'escriptura pornogràfica i a la pornografia actual: els manca la narració. Les figuretes fàliques, les representacions escultòriques d'actes sexuals, els nus clàssics o no que avui solen il·lustrar tant les enciclopèdies sobre sexualitat com certa literatura pornogràfica que es disfressa de ciència, solen tenir aquesta característica en comú: no hi ha acció i, per tant, no hi ha narració. Si són representacions actives, que poden ésser-ho, és una activitat congelada. Això podria conduir doncs a una primera hipòtesi: la pornografia s'instaura i es desenvolupa fonamentalment en la narració. Sense narració, és a dir, sense acció, no hi ha pornografia. No n'hi ha prou amb mostració d'algun membre o part del cos. Cal que es desenvolupi algun tipus d'acció perquè existeixi pornografia.

IV

Els interpretants (Peirce) de la narració pornogràfica són representacions icòniques mentals. Això, que s'esdevé amb bona part de l'activitat interpretant en tota narració és especialment accentuat en l'escriptura pornogràfica, on en darrer terme el que compta és la capacitat d'evocació d'imatges d'activitat eròtica. Però intueixo que fins al Renaixement no existeixen narracions únicament pornogràfiques —en el món occidental, com a mínim. És a dir, l'evocació narrativa d'imatges eròtiques es produeix en el marc de l'evocació de molts altres tipus d'imatges. A la Bíblia, a «L'ase d'or», la literatura clàssica, i després la novel·la de cavalleries —al *Tirant Lo Blanc* per exemple—, la poesia gooliardesca, al Decameron i a tota la narrativa que s'hi inspira, a *Les mil i una nits*, etc., hi ha evidentment narració d'accions eròtiques, però no en exclusiva. Amb tot això ja es pot enunciar una nova hipòtesi, més complexa: la narració pornogràfica, com a text que exclusivament evoca imatges d'accions eròtiques, apareixeria en la cultura occidental durant el Renaixement, en el moment precís en què existeixen ja els mitjans i la tradició suficients per tal de parlar d'imatge narrativa. Aquest fet no seria ni de bon tros casual, car és també el moment en què: a) es produeix l'expansió de la tradició de la cultura clàssica agana soterrada a l'edat mitja; b) es produeix una maduració de les tecnologies i tècniques de reproducció —des dels tipus mòbils d'impremta fins a la formulació de les normes de producció en perspectiva—; c) es crea un nou terreny en la literatura a partir de la mímesis, també fonamentada en tradicions anteriors, que portarà a un esdeveniment gairebé revolucionari com és el realisme en el teatre i la constitució d'un gènere narratiu com és la novel·la.

Sintetitzant, la narració exclusivament eròtica, que podria representar molt bé l'Aretino, començaria en el moment en què ja existeixen els elements «prehistòrics» de la narrativa icònica de consum que prendrà força al segle XIX amb el periòdic i al XX amb el còmic, la fotonovel·la, el cinema i la televisió.

V

A partir d'aquesta fita es pot analitzar el crescendo de la narrativa pornogràfica que es produeix en els tres segles següents. Si ens situem en el punt teòric dels inicis d'aquesta evolució haurem d'entendre-la com a part del procés de secularització, com a una carrera d'obstacles per la recuperació del cos i de la vida en la seva integritat, acompanyada per una lluita per la democratització d'aquesta mena de narrativa, lluita que arribaria a les acaballes avui dia amb la revolució sexual i pornogràfica. Si ens situem a la fi del procés, i assagem de fer lligar aquesta mena d'història emancipatòria amb la realitat de l'explotació comercial i industrial del sexe, amb la cultura de la permissivitat repressiva (Marcuse), haurem de donar una bona part de raó a Foucault en presentar aquesta història com a un element més de l'autèntica explosió discursiva produïda per una classe, la burgesia, que assaja de «convertir el desig, tot el desig, en discurs (...) portar tot allò que fa referència al sexe al molí sense fi de la paraula». Aquesta explosió discursiva s'hauria anat modelant, segons Foucault, primer entorn al fenomen social de la confessió, reglamentada com a obligatòria una vegada a l'any, el 1215, al Concili de Letran, i molt després amb la psicoanàlisi.

Aquestes dues perspectives no tenen motiu per ésser contradictòries, i a partir d'elles es podria formular una tercera hipòtesi referible exclusivament a la societat de pornografia escrita. Aquesta tendria a modelar un nou tipus de desig en l'individu, en substituir el desig de l'acció pel desig més codificat i reglamentat de la lectura. I a la vegada tendria també a substituir la narració com a objecte — amb tota la capacitat evocativa que es vulgui — per la narració com a pretext d'un es de imatges evocades que cada vegada cal codificar i materialitzar més i més. Aquest darrer fet ens l'exemplifica gairebé tota la pornografia dels darrers quatre segles, des de l'Aretino fins a la Schroeder-Devrient: a la fi no és la mateixa erotització el que interessa, sinó la seva representació, i és a través de la mateixa que es fa possible l'erotització:

Li vaig mostrar el llibre i se'ns va acudir de fullejar-lo plegades. I tal desig ens va entrar de provar els usatges pintats que haguérem de recórrer al mànec de vidre, que

la meua companya es va posar d'una manera tan perfecta entre les cuixes que semblava el dallonses d'un home, adreçat envers la temptació.

PIETRO ARETINO. *Diàlegs*

El record d'aquestes hores ardents passades al fons de la meua soledat, a Viena, em commou encara fins a tal punt que en escriure-us la meua mà es dirigeix invenciblement vers el lloc on aquest record causa la impressió més viva. Per la meua escriptura vacil·lant veureu com m'emocionen aquets sentiments... Tot el meu cos tremola de plaer i de nostàlgia. Llenço la ploma i...

SOHROEDER-DEVRIENT. *Memòries d'una cantant alemanya*

L'erotisme ha creat, doncs, el seu propi metallenguatge, és a dir, un llenguatge que té com a contingut el llenguatge eròtic mateix, o dit amb altres paraules, és el recargolament del llenguatge eròtic sobre si mateix. Això, seguint amb l'esquema anterior, es pot formular com segueix:

matèria			
forma	matèria		} metallenguatge eròtic
forma	forma	llenguatge	
	forma	eròtic	
matèria	matèria	} sexualitat «natural»	

VI

L'exercici reiterat d'un llenguatge (metallenguatge), i més si les facilitats culturals, tècniques, socials i econòmiques li són a favor, és codificant. Així la pornografia troba en la tecnologia comunicativa un terreny extraordinàriament adobat; en les «lleis» econòmiques del capitalisme una possibilitat extraordinària d'erigir-se en mercaderia; i en la cultura de la societat de masses la forma perfecta d'ampliació del seu abast i d'arribar, fins i tot, a identificar-se amb la totalitat de la cultura.

El que pot permetre'ns de comprendre allò d'obscc i de pervers que socialment s'atribueix a la pornografia és precisament l'absorció de tot erotisme per part del metallenguatge que el parla. El puritanis-

me i la inquisició troben en el llenguatge eròtic —que és el llenguatge del cos i del desig considerats autònomament— el seu enemic i el terreny d'exercici de la repressió. El desenvolupament de metallenguatges eròtics ha de trobar, lògicament, les mateixes traves. Però en el moment en què aquests metallenguatges s'independitzen i esdevenen formes de control, de codificació i de limitació del desig, és a dir, el moment en què tot desig, tot erotisme, ha de passar pel metallenguatge, en què no és possible pensar en un erotisme «real», autònom i independent del metallenguatge que el parla, el puritanisme pot perfectament esdevenir tolerància, amb la seguretat que l'objectiu de matar el desig i de posar portes al camp infinit de l'erotisme s'ha aconseguit en alguna mesura. Això crec que és el que pot permetre definir la pornografia i el seu paper negatiu, sense anar a raure en formulacions d'ordre ètic.

VII

Una bona prova de la tendència a la identitat entre pornografia i cultura de masses —que pot portar-nos a definir la nostra cultura com a cultura pornogràfica— ens l'ofereix la mateixa sociologia dels darrers vint anys. Cal només recordar els debats i teoritzacions de la cultura de masses —Morin, Adorno, Bell, McDonald, etc.— per parar esment en el fet que gairebé totes les caracteritzacions són vàlides també per definir la cultura que és la pornografia. Una prova contundent és la distinció entre erotisme i pornografia, que passa, en molts dels seus matisos per les mateixes coordenades que la distinció entre «Cultura» i cultura de masses. La pornografia, com la cultura de masses, s'especialitza en dues grans variants, que han estat caracteritzades per la preponderància de la connotació o de la denotació; per l'ús d'un llenguatge figurat o d'un llenguatge literal; per una retòrica metonímica o una retòrica metafòrica; i que podrien rebre els noms genèrics de *softcore* o *hardcore*. Però de fet, aquesta distinció i aquesta especialització la trobem només a partir del boom dels anys seixanta-setanta. Cal només una curta lectura de clàssics —Lawrence, Schroeder-Devrient, Anaïs Nin, Miller, etc.— per comprobar com connotació i denotació, figuració i literalitat, metàfora i metonímia, s'integren en un tot indestruïble en la pornografia encara anterior a l'actual explosió audiovisual.

Una elemental caracterització semiòtica de la narració pornogràfica, *soft* o *hard*, portaria també a aquesta identitat amb la cultura de masses. Són dues, potser, les característiques més clares: la reiteració d'unes poques estructures narratives —una de sola gairebé— i l'absorció de la tòpica social en forma extremadament simplificada i barroera. El mateix podem trobar en un gran tant per cent de productes televisius seriatos —de fet, els de més gran consum.

VIII

Així, la pornografia entesa com el recargolament del metallenguatge eròtic que esdevé l'únic erotisme real, ens apareix com un producte ben lligat a l'arrel més profunda de la nostra cultura. Enfront d'un erotisme emancipatori, que evidentment també desenvolupa els seus metallenguatges, la civilització hi aixeca únicament un metallenguatge de l'erotisme que compleixi aquella funció de posar tot el desig en paraula (Foucault), en una tasca d'ajut a la confessió i a la psicoanàlisi, i a molts d'altres mecanismes de control lingüístic de l'individu. Enfront d'un erotisme emancipat, que no té cap altra explicació fora de si mateix, la civilització hi aixeca una metafísica de l'erotisme que si, per una banda vol explicar i inculcar els perquès del sexe i del desig, per l'altra crea l'obsessió que tot erotisme sigui parlat i que, per tant, tot tingui significat dins aquesta oclusió metalingüística del món.

La pornografia seria doncs, equivalent des del punt de vista semiòtic a tots els altres metallenguatges socials que pretenen reabsorbir i matar els llenguatges socials del desig, i que també com ella, en instal·lar l'individu en un món metalingüístic clos li indueixen una nova passió exactament inversa: la de trobar significat a tot, ja que tot ens ha d'ésser dit perquè sigui real. És l'actitud del consumidor de pornografia, que vol veure més o que vol arribar més lluny en la visió de llocs i coses, però que a la fi necessita de la pornografia per tal d'aconseguir una experiència eròtica personal. És l'actitud també del turista, embadalit pel metallenguatge dels prospectes, films i discursos socials de l'exotisme, l'oci, el divertiment o el valor artístic, i que cercarà en els llocs reals com si es tractés d'escenaris aquest quelcom més que se li anuncia, per seguir anualment la cerimònia d'anar més lluny, de

cercar més i més els *darreres* de la realitat, fins que les agències li creïn també uns *darreres* tan artificials com els escenaris. És també el que succeeix en un altre nivell, amb el que se'n podria dir passió de *curriculum*, en què l'home es veu obligat a convertir en signe tot el que fa i toca, sota l'amenaça de devaluar socialment la seva existència, o la passió de resimbolització que obliga a tothom a donar significat a les seves pertanyences, a voltar-se d'objectes que el signifiquin.

Per això, crec que la pornografia pot ésser definida fora de les coordenades estrictes de la narració i de la representació eròtiques, i hauria d'ésser estesa al mecanisme obscè per excel·lència que permet crear el màxim d'*ordre*, de *neg-entropia* social possible, a través de la creació d'una carcassa de metallenguatges que ens indueixen, en el terreny de la codificació, a posar tot el món en llenguatge, i en el terreny de la decodificació a cercar *significat* a tot. És des d'aquest punt de vista que es pot intuir un mecanisme pornogràfic en la base de la nostra cultura.

Juny, 1980

PORNOGRAPHY AS METALANGUAGE

Pornography can be characterized, from a semiotic point of view, as a metalanguage of eroticism. Historically, it is worth considering that the escritoral activity of the erotic narration as the plastic representation of events and erotic arguments isn't converted into pornography until the moment in which thanks to the technology and the cultural mechanism of mass society, it is established as the only language that talks about cultural sex («eroticism»), that is to say, in the metalanguage which absorbs and models all reality. The pornographic mechanism would be in this sense extrapolatable to the basic mechanisms of western culture, wich would be represented by what Baudrillard has define as «obsession of the real».